

Pregled Dokumenta | Broj 94/18

Početna (/) / Dokumenti (/Docs/)
/ Službene novine Federacije BiH (/Docs/Drzavni) / Dokumenti pregled

Službene novine Federacije BiH, broj 94/18

Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine, odlučujući o zahtjevu Potpredsjednika Federacije Bosne i Hercegovine za ocjenu ustavnosti odredbe člana 63. stav 1. u dijelu koji glasi: "i naknada za korištenje gradskog građevinskog zemljišta", člana 63. stav 2. u dijelu koji glasi: "i naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta", člana 63. stav 3. u dijelu koji glasi: "i naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta (rente)", čl. 73., 74. i 75. Zakona o građevinskom zemljištu Federacije Bosne i Hercegovine, na osnovu člana IV.C.3.10.(2) a) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, na sjednici bez javne rasprave održanoj dana 23.10.2018. godine, donio je sljedeću:

PRESUDU

1. Utvrđuje se da odredbe člana 63. stav 1. u dijelu koji glasi: "i naknada za korištenje gradskog građevinskog zemljišta", člana 63. stav 2. u dijelu koji glasi: "i naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta", člana 63. stav 3. u dijelu koji glasi: "i naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta (rente)", čl. 73., 74. i 75. Zakona o građevinskom zemljištu Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj 67/05) nisu u skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine.
2. Presudu objaviti u "Službenim novinama Federacije BiH".

Obrazloženje 1. Podnosilac zahtjeva i predmet zahtjeva

Potpredsjednik Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: podnosilac zahtjeva) je aktom broj: 03-01-2-218-2/17 od 03.11.2017. godine, Ustavnom sudu Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Ustavni sud Federacije) podnio zahtjev za ocjenu ustavnosti odredbe člana 63. stav 1. u dijelu koji glasi: "i naknada za korištenje gradskog građevinskog zemljišta", člana 63. stav 2. u dijelu koji glasi: "i naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta", člana 63. stav 3. u dijelu koji glasi: "i naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta (rente)", čl. 73., 74. i 75. Zakona o građevinskom zemljištu Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: osporene odredbe Zakona).

2. Stranke u postupku

Na osnovu člana 39. stav 1. Zakona o postupku pred Ustavnim sudom Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 6/95 i 37/03), stranke u ovom ustavno-sudskom postupku su: Potpredsjednik Federacije Bosne i Hercegovine kao podnosilac zahtjeva i Parlament Federacije Bosne i Hercegovine, kao donosilac osporenih odredbi Zakona.

3. Bitni navodi podnosioca zahtjeva

Podnosilac zahtjeva u svomu zahtjevu navodi da je ovlašten, ali i ustavno-pravno obavezan da pokreće postupke koji imaju za cilj preispitivanje ustavnosti propisa ukoliko postoji opravdana sumnja u suprotno, te da se predmetni zahtjev tiče velikog broja

građana i da je javni interes za ovaj postupak po njegovom mišljenju nesporan. Neophodno je pokrenuti postupak ocjene ustavnosti Zakona o građevinskom zemljištu Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Zakon o građevinskom zemljištu), iz razloga što ovaj Zakon između ostalog, reguliše pitanje korištenja i naplate za gradska građevinska zemljišta, a koja su u privatnom vlasništvu, te ističe da je institut korištenja i dodjele gradskog građevinskog zemljišta srodno povezan sa institutom prava vlasništva kao temeljnim pravom jednog demokratskog društva. Navodi da je Zakonom o stvarnim pravima ("Službene novine Federacije BiH", broj 66/13 i 100/13), uveden institut *superficies solo cedit*, odnosno institut pravnog jedinstva nekretnine i da je navedenim zakonom riješeno i pitanje transformacije gradskog građevinskog zemljišta sa pravom korištenja u privatno pravo vlasništva, te da smatra da su osporene odredbe Zakona u koliziji sa ustavnim standardima, prije svega sa pravom na imovinu. Smatra da je važno da se ispita ustavnost osporenih odredbi Zakona, iz razloga što je u Republici Srpskoj utvrđena neustavnost čl. 30. i 32. Zakona o građevinskom zemljištu Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 112/06), koji se tiču identičnih pravnih pitanja, te u svom zahtjevu podnosioc zahtjeva upućuje na Odluku Ustavnog suda Republike Srpske broj: U-16/08 od 18.03.2011. godine.

Podnosilac zahtjeva konstatuje da je Zakon o građevinskom zemljištu, donesen kako bi riješio "(...) uslove i način sticanja prava na zemljištu u gradovima i naseljima gradskog karaktera i drugim područjima predviđenim za stambenu i drugu kompleksnu izgradnju, vrijeme prestanka tih prava, način korištenja i upravljanja kao i naknade za korištenje ovog zemljišta" (član 1. Zakona). Nadalje ističe, da predmetni Zakon utvrđuje obavezu svih nosilaca prava na građevinskom zemljištu da plaćaju naknade, a koje naknade se uvijek plaćaju u određenom trenutku, kao što je momenat dodjele gradskog građevinskog zemljišta, izdavanje urbanističke dozvole za izgradnju na gradskom građevinskom zemljištu kao i/ili zbog same činjenice korištenja zemljišta. Zakonodavac u članu 2. Zakona o građevinskom zemljištu definiše pojam gradskog građevinskog zemljišta kao svako "izgrađeno i neizgrađeno zemljište u gradovima i naseljima gradskog karaktera", te dalje u članu 4. istog Zakona navodi "Gradsko građevinsko zemljište može biti u državnom i privatnom vlasništvu. Gradskim građevinskim zemljištem u privatnoj svojini smatra se: izgrađeno gradsko građevinsko zemljište i to zemljište ispod objekta i zemljište koje služi za redovnu upotrebu objekta, odnosno zemljište na kojem je do sada postojalo trajno pravo korištenja, a prema članu 39., te zemljište iz člana 96. ovoga zakona". Podnosilac zahtjeva ističe da se predmetnim Zakonom propisuju tri vrste naknada za gradsko građevinsko zemljište u korist opština gdje se konkretno zemljište nalazi, a to su: naknada za dodijeljeno gradsko građevinsko zemljište, naknada za uređenje gradskog građevinskog zemljišta i naknada za korištenje gradskog građevinskog zemljišta.

Podnosilac zahtjeva dalje ističe da je u Federaciji Bosne i Hercegovine, slično kao u Republici Srpskoj, uređena supremacija Zakona o stvarnim pravima, nad svim drugim propisima koji uređuju istu ili sličnu oblast, te je u istom, regulisano pravo vlasništva kao jedinstveno pravo posjedovanja, korištenja i raspolaganja, odnosno članom 17. stav 1. Zakona o stvarnim pravima, propisano je: "Vlasništvo je stvarno pravo, koje vlasniku daje ovlaštenje da slobodno i po svojoj volji stvar posjeduje, koristi i da s njome raspolaže, a svakoga od toga prava isključuje u granicama određenim zakonom", članom 20. se propisuje: "Pravo vlasništva može u javnom interesu biti oduzeto ili ograničeno uz naknadu, u skladu sa zakonom", a članom 371. st. 2. i 3. istog zakona, propisuje se: "Propisi o građevinskom zemljištu će se usaglasiti sa odredbama ovog zakona u roku od tri mjeseca od dana početka primjene ovog zakona. U slučaju kolizije odredbi ovog zakona sa odredbama drugog propisa primjenjivat će se odredbe ovog zakona". Na osnovu navedenog, smatra da se može izvući par bitnih činjeničnih zaključaka, odnosno da je u citiranim normama Zakona o građevinskom zemljištu propisana naknada za korištenje zemljišta koja je na identičan način bila propisana u Zakonu o građevinskom zemljištu Republike Srpske, te da je takva naknada u Republici Srpskoj proglašena neustavnom. U Federaciji Bosne i Hercegovine je na snazi Zakon o stvarnim pravima koji propisuje principe jedinstvenosti zemljišta, te supremaciju tog zakona u odnosu na druge zakone, te iz toga proizilazi i pravna obaveza da se Zakon o građevinskom zemljištu uskladi sa Zakonom o stvarnim pravima.

Nadalje ističe, da i pored naprijed navedenih činjenica u Federaciji Bosne i Hercegovine postoji još jedan dodatan problem, koji se odnosi na različitu praksu primjene osporenih odredbi Zakona. Kao konkretne primjere, navodi primjer primjene Zakona o građevinskom zemljištu u Opštini Donji Vakuf, Gradu Zenica i Opštini Centar Sarajevo. U vezi sa naprijed navedenim, podnosilac zahtjeva navodi primjer Opštine Donji Vakuf koja pripada Srednjobosanskom kantonu. Naime, nadležni organ opštine je donio Odluku o građevinskom zemljištu ("Službeni glasnik Opštine Donji Vakuf", broj 6/04), kojom Odlukom se propisuje obaveza plaćanja svih gore označenih naknada kako je to regulisano u Zakonu o građevinskom zemljištu. Konkretno navedena opština je pored obaveze plaćanja naknade za korištenje građevinskog zemljišta, istu uvela kao mjesečnu i trajnu naknadu koju plaćaju i vlasnici zemljišta. Dalje navodi da postoji slična praksa i u Gradu Zenica koja pripada Zeničko-dobojskom kantonu, gdje je na snazi Odluka o građevinskom zemljištu Grada Zenica (prečišćeni tekst), ("Službene novine Opštine Zenica", br. 4/07, 2/08, 5/08, 1/10, 2/11, 2/12, 2/13 i 1/14, "Službene novine Grada Zenica", br. 2/15, 2/16, 3/17 i 2/18), kojom Odlukom propisuje naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta (renta). Ističe, da za razliku od naprijed navedenih jedinica lokalne samouprave, Opština Centar Sarajevo, uopšte ne propisuje naknadu za korištenje zemljišta za vlasnike i/ili korisnike gradskog građevinskog zemljišta. Tako je Opština Centar Sarajevo u 2015. godini donijela Odluku o građevinskom zemljištu ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 17/15), gdje je u članu 43. propisala: "Visina rente po m² za izgradnju građevina, utvrđuje se množenjem osnovice iz prethodnog člana sa fiksnim procentom rente, utvrđen zakonom, u zavisnosti od pripadnosti građevinskog zemljišta određenj zoni". U Opštini Centar Sarajevo dakle ne postoji renta koja funkcioniše kao mjesečna naknada već samo jednokratna. Podnosilac zahtjeva tvrdi da su osporene odredbe Zakona povrijedile odredbe iz člana II.A.2.(1) c) i k) Ustava Federacije Bosne i

Hercegovine, samostalno i u vezi sa zabranjenom diskriminacijom iz člana II.A.2.(1) d) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, a sve u vezi sa članom II.A.6. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, koji nalaže da će svi sudovi, organi uprave, institucije koje vrše javna ovlaštenja i drugi organi federalne vlasti primjenjivati i poštivati prava i slobode predviđene aktima navedenim u Aneksu. Također je mišljenja da su osporene odredbe Zakona stvorile mogućnost njihove različite primjene od strane opština kao nosilac prava lokalne samouprave, iz razloga što su zbog nedostatka jasnog definisanja pojma rente, opštine donosile različite provedbene propise na nivou svojih lokalnih zajednica, što je dovelo do nejednakog imovinskog tretmana građana Federacije Bosne i Hercegovine pred zakonom, koje su konkretno dovele do situacije da se krši ustavna zabrana diskriminacije. U vezi sa naprijed navedenim, podnosilac zahtjeva postavlja i pitanje jednakog tretmana građana na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, a u vezi sa naprijed navedenom Odlukom Ustavnog suda Republike Srpske, prema kojoj se smatra neustavnim da se bilo koja naknada naplaćuje od vlasnika i korisnika gradskog građevinskog zemljišta.

U svom zahtjevu dalje ističe, da Ustav Federacije Bosne i Hercegovine štiti pravo na imovinu kroz dva člana, i to: kroz član II.A.2.(1) k) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, kao i kroz član 1. Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Pravo na imovinu obuhvata prije svega pravo vlasništva, kao osnovni vlasničko-pravni institut bez obzira da li je vlasništvo prije bilo definisano, tj. stečeno od države ili ne. Pravo vlasništva kao imovinsko pravo, u smislu člana 17. stav 1. Zakona o stvarnim pravima, obuhvata ovlaštenje da slobodno i po svojoj volji vlasnik stvar posjeduje, koristi i da s njome raspolaže, a svakoga od toga prava isključi u granicama određenim zakonom. Samim tim pravo vlasništva obuhvata i prava korištenja gradskog građevinskog zemljišta. U vezi sa naprijed navedenim podnosilac zahtjeva upućuje na odluku Komisije za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine broj CH/01/7224, od stava 70., te odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine broj AP 1874/05, tačka 10. i dalje, broj AP 851/04, tačka 25. i dalje, broj: AP 113/04, tačka 22. i dalje. Dalje navodi da se u članu 63., ali i u članu 73. stav 1., Zakona o građevinskom zemljištu koji se odnosi na regulativu naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta (kao treće samostalne vrste naknade), propisuje: "*Odlukom opštinskog vijeća kojom se uvodi obaveza plaćanja naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta (renta) određuju se osnovi i mjerila na osnovu kojih se utvrđuje visina naknade u zavisnosti od pogodnosti koje određeno zemljište pruža korisniku...*". Članom 73. stav 1. detaljnije je propisana naknada za korištenje građevinskog zemljišta koja je navedena i spomenuta i u članu 63. spornog Zakona. Podnosilac zahtjeva dalje ističe da se time zakonodavac umiješao u pravo na imovinu svih vlasnika koji imaju nekretnine u gradskoj građevinskoj zoni na način da im je osporenim članovima propisana obaveza plaćanja naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta, koju po obimu treba da definišu opštine. Na osnovu izloženog zaključuje, da se plaćanje naknade ovog tipa, može definisati kao "ograničavanje" ili "nadziranje" prava na imovinu, kao jedan od dva oblika "miješanja" u pravo na imovinu, te postavlja pitanje da li je ovakvo ograničenje opravdano u smislu člana 1. Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ističe, da za miješanje u pravo na imovinu, bilo da se radi o lišavanju ili nadziranju tog prava, mora biti ispunjen niz pretpostavki. Miješanje u pravo na imovinu, bez obzira koje prirode ta imovina bila, dozvoljeno je samo uz poštovanje zakonskih pretpostavki, te osim toga svako miješanje u pravo na imovinu mora osiguravati balans između interesa pojedinca i javnih interesa, dakle, mora zadovoljiti principe adekvatnosti i proporcionalnosti.

Prvi standard opravdanosti miješanja države u pravo na imovinu, jeste da bude zakonito. Kako član 1. Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, propisuje, miješanje u pravo na imovinu je dozvoljeno "*pod uslovima predviđenim zakonom...*". Obaveza zakonitosti ima centralni značaj u okviru principa pravne države da bi se opravdale intervencije svake vrste u pravo vlasništva (vidjeti Odluku Ustavnog suda BiH broj: AP 1048/04, tačka 28.). Zakonska osnova mora ispunjavati standarde iz Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao što su javnost, tj. pristupačnost i transparentnost (vidjeti Odluku Ustavnog suda BiH broj AP 559/04, tačka 35.). Razmatrajući navedene standarde "zakonitosti miješanja" u ljudsko pravo na imovinu, smatra da postoje barem dva razloga zašto ovaj princip miješanja u pravo na imovinu u konkretnom slučaju nije zadovoljen. Kao prvi razlog navodi da osporene odredbe Zakona nisu u saglasnosti sa superiornim Zakonom o stvarnim pravima, dok kao drugi razlog navodi da osporene odredbe Zakona nisu dovoljno jasne i precizne kako bi se javna vlast mogla zaista zakonito ponašati u skladu sa istim. Niko ne spori da Zakon o građevinskom zemljištu formalno ne ispunjava sve atribute koji se zahtijevaju principom zakonitosti u smislu pristupačnosti pravne norme, jer zakon je objavljen u "Službenim novinama Federacije BiH". Međutim, podnosilac zahtjeva smatra, da osporene odredbe zakona nisu u skladu sa, prije svega, principom *lex superior derogat legi inferiori*. Upravo zbog eksplicitne norme člana 371. st. 2. i 3. Zakona o stvarnim pravima, ovaj princip je u konkretnom slučaju po svojoj pravnoj snazi jači od principa *lex specialis derogat lege generali*. Podnosilac zahtjeva dalje ističe kada se pročita definicija iz člana 73. Zakona o građevinskom zemljištu, može se doći do zaključka da je zakonodavac terminom renta pokušao uvesti naknadu kojom korisnik ili vlasnik koristi određenu infrastrukturu na gradskom građevinskom zemljištu. Dakle to je naknada za određene pogodnosti za koje vlasnik i/ili korisnik nije sam doprinio. Tako se u članu 64. Zakona, zakonodavac poziva da su te pogodnosti "*već izgrađene infrastrukture*", a u članu 73. pogodnosti se odnose na to šta određeno zemljište pruža korisniku: "*...obim i stepen izgrađenosti i uređenosti i položaja zemljišta u naselju, opremljenosti zemljišta komunalnim građevinama i instalacijama, saobraćajne povezanosti, vrste i kapaciteta objekata za svakodnevno i periodično snabdijevanje, stepena pokrivenosti naselja objektima za zdravstvo, obrazovanje i kulturu i prirodnih uslova korištenja zemljišta*". Podnosilac zahtjeva dalje navodi da se može primjetiti da je zakonodavac definicijama ovih naknada (koje je poistovjetio sa pojmom rente) naveo sve moguće pogodnosti koje se sigurno naplaćuju i kroz korištenje nekih drugih usluga (komunalne usluge). Kao drugi razlog nezakonitosti jeste što su osporene odredbe konfuzne. Naime, zakonodavac je u članu 73. Zakona, označio naknadu za korištenje građevinskog zemljišta terminom "renta". Renta, kao pojam

nije definisana zakonom *per se*. Iz Zakona nije jasno da li se radi o trajnoj renti, godišnjoj ili nekoj drugoj vrsti rente. Zakonodavac pojam rente dovodi u vezu i sa naknadom za dodjelu na korištenje gradskog građevinskog zemljišta, ali i sa trećom vrstom naknade koja se odnosi na naknadu za korištenje gradskog građevinskog zemljišta. Upravo iz razloga što zakonodavac nije u spornom Zakonu odredio i definisao šta znači renta (koji je njen obim i svrha), desilo se da su opštine u korist svojih budžeta definisale da se ovdje konkretno radi o mjesečnoj naknadi. Tu mjesečnu naknadu plaćaju svi: i vlasnici i oni kojima se dodjeljuje pravo korištenja radi građenja, kao i korisnicima gradskog građevinskog zemljišta koje je u privatnom vlasništvu korisnika. U predmetnom zakonu imamo dvije različite naknade koje se definišu kao renta i uzimaju u obzir različite pogodnosti (član 64. stav 1. tačka 2. i član 73. stav 1. Zakona o građevinskom zemljištu).

Podnosilac zahtjeva dalje navodi, da čak i ako je miješanje u pravo na imovinu zakonito u smislu Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, tj. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, onda mora biti ispunjena još jedna pretpostavka: miješanje koje je zakonski predviđeno mora biti preduzeto u nekom legitimnom javnom/opštem interesu (upućuje na Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine broj U 74/03, tačka 31., te Presudu Evropskog suda za ljudska prava, James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 21.02.1986. godine, Serija A broj 98., stav 41.). Pravo vlasništva obuhvata pravo posjedovanja, korištenja i raspolaganja. Vlasništvo ne smije i ne može biti ograničeno na način da plaća naknadu državi zbog korištenja vlasništva (u nekim opštinama kao trajna renta na mjesečnom nivou!). Na osnovu člana 63. spornog Zakona, država ima opravdanje da ubire naknade ukoliko se počinje gradnja na zemljištu u gradskoj građevinskoj zoni u smislu korištenja pogodnosti postojeće infrastrukture koja okružuje gradsko građevinsko zemljište. Država naplaćuje naknade kroz: a) naknadu za dodjelu građevinskog zemljišta, b) naknadu za uređenje građevinskog zemljišta, te c) komunalne usluge. Ukoliko će država uvoditi davanja za vlasnike zemljišta zato što su vlasnici određenih nekretnina u zonama gradske sredine (gdje se nalaze određene pogodnosti), takva naknada ne smije nikako biti naknada za korištenje zemljišta (korištenje je vlasničkopravno ovlaštenje). Dakle, osporene odredbe Zakona koje propisuju naknadu u vidu rente su van javnog interesa, tim prije što se ova odredba u nekim opštinama tumači i kao trajna renta države u privatnom vlasništvu. Svaki vlasnik nekretnine, a shodno adekvatnoj tržišnoj cijeni, koju odredi poreska uprava, plaća porez na promet nepokretnosti, kao nenamjenski porez. Prema tome, kod prometa nekretnina, kupac plaća porez državi, a visina tog poreza upravo zavisi od toga koliko je gradsko građevinsko zemljište vrijedno. Ta vrijednost se određuje u dobrom dijelu i činjenicom da je određeno zemljište pogodno ili ne u smislu infrastrukturnih pogodnosti. Svaki vlasnik nekretnina, koji koristi gradsku infrastrukturu, za čije pogodnosti je platio naknadu po osnovu člana 63. Zakona o građevinskom zemljištu, plaća i troškove korištenja te infrastrukture (voda, struja, putarina, komunalno čišćenje itd.). Cijena ovih usluga ne obuhvata samo efektivno potrošeno korisno dobro, već i sve druge troškove koji su potrebni da bi se ta infrastruktura u potpunosti održavala. Naglašava da pored svega gore navedenog, pojedine opštine naplaćuju i komunalnu naknadu. Kao primjer podnosilac zahtjeva navodi Opštinu Donji Vakuf koja je donijela Odluku o komunalnoj naknadi ("Službeni glasnik Opštine Donji Vakuf", broj 04/09), u kojoj je opština propisala da je svrha komunalne naknade održavanje komunalne infrastrukture (vidjeti član 3. Odluke), a potom i odredila da se i ove komunalne naknade plaćaju na mjesečnom nivou (vidjeti član 13. Odluke). Sličnu Odluku ima i Grad Zenica. Zaključuje da obzirom na naprijed navedeno, nema potrebe ograničavati pravo vlasništva još jednom naknadom za korištenje. Vlasnik zemljišta je kupovinom istog kupio i pravo korištenja, a kako je već i zauzeo stav Ustavni sud Republike Srpske. Imajući u vidu sve naprijed izloženo smatra da osporene odredbe Zakona ne zadovoljavaju princip zakonitosti u smislu Ustava Federacije Bosne i Hercegovine i Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, niti imaju svoju opravdanost u javnom interesu, zbog čega su protivne pravu na imovinu iz člana II.A.2.(1) k) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Dalje ističe, da Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, članom II.A.2.(1) d), zabranjuje bilo koji oblik diskriminacije u vezi sa pravima i slobodama iz Ustava Federacije Bosne i Hercegovine. Također, navodi, da članom 14. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 12. uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, propisana je zabrana diskriminacije u vezi sa pravima iz Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, tj. bilo kojeg prava koji se garantuje pravnim sistemom Federacije Bosne i Hercegovine. Osim toga, podnosilac zahtjeva dalje navodi da se ovo pravo primjenjuje kao akcesorno pravo uz pravo na jednakost pred zakonom koje se štiti članom II.A.2.(1) c) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine.

Podnosilac zahtjeva ističe da država treba i mora ubirati naknade kada se vlasnik zemljišta prilikom izgradnje zemljišta priključuje na određene pogodnosti koje je država već uredila. Takve pogodnosti najčešće obuhvataju različite segmente gradske infrastrukture, položaj blizu gradskih usluga zdravstva, školstva, saobraćajnica itd. Međutim, priključenje na ovu infrastrukturu je jedno, a diskriminatorno i suprotno osnovnim principima prava vlasništva je da se ova naknada ubire doživotno. Ovo posebno u situaciji kada komunalna preduzeća za održavanje infrastrukture imaju druge zakonske osnove da ubiru naknade za održavanje i naknade za priključke na iste usluge.

Uzimajući u obzir sve naprijed navedeno, smatra da osporene odredbe Zakona nisu u skladu sa članom II.A.2.(1) k), članom II.A.2.(1) c), a u vezi sa članom II.A.2.(1) d) Ustava Ustava Federacije Bosne i Hercegovine i predlaže donošenje presude kojom se iste proglašavaju nesaglasnim sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine.

4. Postupak pripreme za sjednicu Suda

U skladu sa članom 16. Zakona o postupku pred Ustavnim sudom Federacije Bosne i Hercegovine, Ustavni sud Federacije je dana 13.11.2017. godine, prepis zahtjeva dostavio Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine (Predstavničkom domu i Domu naroda) kao stranci u postupku, radi pribavljanja odgovora na navode podnosioca, odnosno, isti dan je o pokretanju postupka obavijestio i Vladu Federacije Bosne i Hercegovine.

Dom naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Dom naroda), je svojim aktom broj: 02-02-2015/17, od 12.12.2017. godine, koji je zaprimljen u ovom Sudu dana 14.12.2017. godine, zatražio produženje roka za dostavljanje odgovora na zahtjev što mu je i odobreno.

Predstavnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Predstavnički dom) je aktom broj: 01-02-2015/17 od 14.12.2017. godine, koji je zaprimljen u ovom Sudu dana 15.12.2017. godine, ovom Sudu dostavio informaciju vezanu za zahtjev za utvrđivanje – ocjenu ustavnosti Zakona o građevinskom zemljištu. U navedenom aktu navode da je Predstavnički dom skupa sa Domom naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, razmatrao i usvojio Zakon o građevinskom zemljištu. Tekst navedenog zakona sa svim drugim odlukama i rješenjima dostavljen je uz prijedlog Potpredsjednika Federacije Bosne i Hercegovine za ocjenu ustavnosti ovog zakona. Obzirom da se u zahtjevu navodi da je ovaj Zakon "u koliziji sa ustavnim standardima, prije svega pravom na imovinu", ukazuju da će o tom stajalištu i drugim navodima iz zahtjeva, punomoćnici Predstavničkog doma iznijeti konkretne stavove kada bude zakazana rasprava o ovom zakonu.

Traženi odgovori i u naknadno datim rokovima nisu dostavljeni.

5. Relevantno pravo A. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine

Član II. A 2. (1) c), d) i k)

Federacija će osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u dokumentima navedenim u Aneksu ovog ustava. Posebno:

(1) Sva lica na teritoriji Federacije uživaju prava na:

(...)

c) jednakost pred zakonom

d) zabranu svake diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, polu, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkim ili drugim uvjerenjima, nacionalnom i socijalnom porijeklu;

(...)

k) imovinu;

Član II.A.6.

Svi sudovi, organi uprave, institucije koje vrše javna ovlaštenja i drugi organi federalne vlasti primjenjivat će i poštovati prava i slobode predviđene u aktima navedenim u Aneksu.

Član IV.C.3.10.(2) a)

(2) Ustavni sud:

a) na zahtjev Predsjednika Federacije, Potpredsjednika Federacije, Premijera, zamjenika Premijera ili na zahtjev jedne trećine članova bilo kog doma Parlamenta Federacije, utvrdit će da li je prijedlog zakona koji je usvojio jedan od domova, ili zakon koji su usvojila oba doma, u skladu sa ovim ustavom;

(...)

Amandman XVIII

Član VII.3. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine mijenja se i glasi:

"Međunarodni ugovori i drugi sporazumi koji su na snazi u Bosni i Hercegovini i Federaciji, te opšta pravila međunarodnog prava čine dio zakonodavstva Federacije. U slučaju nesaglasnosti međunarodnog ugovora, odnosno sporazuma i zakonodavstva, preovladava međunarodni ugovor, odnosno sporazum".

B. (Evropska) konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda

Član 14. Zabrana diskriminacije

Uživanje prava i sloboda predviđenih ovom konvencijom osigurava se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Protokol uz (Evropsku) konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda ("Prvi protokol")

Član 1. Zaštita imovine

Svako fizičko ili pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim principima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primjenjuje takve zakone koje smatra potrebnim da bi nadzirala korištenje imovine u skladu sa opštim interesima ili da bi osigurala naplatu poreza ili drugih doprinosa ili kazni.

Član 5. Odnos prema Konvenciji

Visoke strane ugovornice smatraju odredbe članova 1., 2., 3. i 4. ovog protokola kao dodatne članove Konvencije i sve odredbe Konvencije primjenjuju se u skladu s tim.

Protokol broj 12. uz (Evropsku) konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda

Član 1. Opšta zabrana diskriminacije

1. Uživanje svih prava utvrđenih zakonom osigurano je bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, rođenje ili drugi status.

2. Nikog nijedan organ vlasti ne smije diskriminisati ni po kojem osnovu, kao što je navedeno u stavu 1.

Član 3. Odnos prema Konvenciji

Države članice smatraju odredbe čl. 1. i 2. ovog protokola kao dopunske članove Konvencije i sve odredbe Konvencije primjenjuju se u skladu s tim.

C. Zakon o stvarnim pravima ("Službene novine Federacije BiH", br. 66/13 i 100/13)**Član 1.****Vlasništvo i druga stvarna prava**

(1) Ovim zakonom uređuju se sticanje, korištenje, raspolaganje, zaštita i prestanak prava vlasništva i drugih stvarnih prava i posjeda.

(2) Stvarna prava su: pravo vlasništva, pravo građenja, založno pravo, zemljišni dug, pravo stvarne i lične služnosti i pravo stvarnog tereta.

(3) Odredbe ovog zakona koje se odnose na pravo vlasništva, shodno se primjenjuju na sva druga stvarna prava, osim ako za njih nije zakonom drugačije propisano niti što drugo proizilazi iz njihove pravne prirode.

Član 2.**Ograničenja stvarnih prava**

(1) Pravo vlasništva i druga stvarna prava mogu se protiv vlasnikove volje oduzeti ili ograničiti samo u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom u skladu sa principima međunarodnog prava.

(2) Zakonom se, u javnom interesu, a naročito radi zaštite prirodnih bogatstava, okoline, zdravlja ljudi, kulturno-historijske baštine i sl., može ograničiti ili posebno urediti način korištenja i raspolaganja određenim stvarima.

Član 3.**Nosioci vlasništva i drugih stvarnih prava**

(1) Svako fizičko i pravno lice može biti nosilac prava vlasništva i drugih stvarnih prava.

(2) Samo je jedna vrsta prava vlasništva nezavisno o nosiocu prava vlasništva.

Član 17.**Sadržaj prava vlasništva**

(1) Vlasništvo je stvarno pravo, koje vlasniku daje ovlaštenje da slobodno i po svojoj volji stvar posjeduje, koristi i da s njome raspoláže, a svakoga od toga prava isključi u granicama određenim zakonom.

(2) Svako je dužan da se uzdržava od povrede prava vlasništva drugog lica.

Član 20.**Ograničenja prava vlasništva na osnovu zakona**

Pravo vlasništva može u javnom interesu biti oduzeto ili ograničeno uz naknadu, u skladu sa zakonom.

Član 371. st. 2. i 3.**Prestanak važenja zakona**

(2) Propisi o građevinskom zemljištu će se usaglasiti sa odredbama ovog zakona u roku od tri mjeseca od dana početka primjene ovog zakona.

(3) U slučaju kolizije odredbi ovog zakona sa odredbama drugog propisa primjenjivat će se odredbe ovog zakona.

Član 373. stav 2.**Tumačenje i primjena zakonskih odredaba**

(2) Danom stupanja na snagu ovog zakona odredbe propisa koji su na snazi, a različito uređuju pripadanje zgrada, odnosno dijelova zgrada od pripadanja zemljišta će se tumačiti i primjenjivati samo u skladu sa principom pravne jedinstvenosti nekretnine.

D. Zakon o građevinskom zemljištu Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj 67/05) I - OPŠTE ODREDBE

Član 1.

Ovim zakonom uređuju se uslovi i način sticanja prava na zemljištu u gradovima i naseljima gradskog karaktera i drugim područjima predviđenim za stambenu i drugu kompleksnu izgradnju, vrijeme prestanka tih prava, način korištenja i upravljanja kao i naknade za korištenje ovog zemljišta.

Član 2.

Gradskim građevinskim zemljištem u smislu ovog zakona smatra se izgrađeno i neizgrađeno zemljište u gradovima i naseljima gradskog karaktera, koje je planovima za prostorno uređenje i urbanističkim planovima namijenjeno za izgradnju objekata u skladu sa odredbama Zakona o prostornom uređenju ("Službene novine Federacije BiH", broj 52/02).

Ostalo građevinsko zemljište u smislu ovog zakona je izgrađeno i neizgrađeno zemljište namijenjeno za izgradnju objekata u skladu sa odredbama Zakona o prostornom uređenju, a koje se nalazi van zona gradskog građevinskog zemljišta, odnosno van gradova i naselja gradskog karaktera.

Član 3.

Izgradnja gradova i naselja gradskog karaktera na gradskom građevinskom zemljištu i ostalom građevinskom zemljištu obavlja se u skladu sa prostornim planom i smatra se opštim interesom.

Član 4. stav 1.

Gradsko građevinsko zemljište može biti u državnom i privatnom vlasništvu.

IX - NAKNADA

Član 62.

Fizičko i pravno lice kome je dodijeljeno gradsko građevinsko zemljište na korištenje radi građenja, dužno je platiti naknadu za dodijeljeno zemljište i naknadu za troškove uređenja tog zemljišta.

Naknadu iz prethodnog stava, osim naknade za preuzeto zemljište dužan je da plati i raniji vlasnik koji je ostvario prvenstveno pravo korištenja zemljišta radi građenja na gradskom građevinskom zemljištu.

Iznos naknade za dodijeljeno gradsko građevinsko zemljište utvrđuje se rješenjem o dodjeli tog zemljišta, a iznos naknade za uređenje gradskog građevinskog zemljišta utvrđuje se rješenjem o urbanističkoj saglasnosti.

Licu kome je dodijeljeno gradsko građevinsko zemljište ne može se izdati odobrenje za građenje, niti se može izvršiti uknjižba prava korištenja zemljišta radi građenja u katastru nekretnina, odnosno u zemljišnoj knjizi, dok ne podnese dokaz da je platilo naknadu za zemljište i naknadu za uređenje zemljišta.

Član 63.

Naknada za dodijeljeno gradsko građevinsko zemljište, naknada za uređenje gradskog građevinskog zemljišta i naknada za korištenje gradskog građevinskog zemljišta utvrđuje se prema osnovama i mjerilima propisanim ovim zakonom i odlukom opštinskog vijeća.

Osnovi i mjerila za određivanje visine naknade za dodijeljeno gradsko građevinsko zemljište na korištenje, naknade za uređenje gradskog građevinskog zemljišta i naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta moraju biti razgraničeni i međusobno usklađeni.

Sredstva koja se ostvaruju iz naknade za dodijeljeno gradsko građevinsko zemljište na korištenje, naknade za uređenje gradskog građevinskog zemljišta i naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta (rente), koriste se za troškove naknade ranijim vlasnicima, za troškove uređenja zemljišta i troškove izrade prostorno-planske dokumentacije.

Fizička lica kojima su dodijeljene građevinske parcele bez naknade u periodu od 6. aprila 1992. godine do stupanja na snagu ovog zakona i čija su prijeratna imovinska prava vraćena u skladu sa relevantnim zakonima o povratu imovine iz člana 46. stav 7., izgubit će pravo na oslobađanje od plaćanja naknade za dodjelu zemljišta.

Fizička lica koja su izgubila pravo na dodjelu zemljišta bez naknade u skladu sa prethodnim stavom će platiti naknadu u iznosu i roku utvrđenom ovim zakonom.

Niko se ne može osloboditi obaveze plaćanja naknade utvrđene ovim zakonom, osim u slučajevima predviđenim čl. 90. i 91. ovog zakona, te se ovim stavljaju van snage sve odluke, uredbe i drugi propisi koje su u suprotnosti sa ovim zakonom.

Opština će pokrenuti postupak za izmirenje duga u skladu sa važećim zakonima.

d) Naknada za korištenje gradskog građevinskog zemljišta

Član 73.

Odlukom opštinskog vijeća kojom se uvodi obaveza plaćanja naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta (renta) određuju se osnovi i mjerila na osnovu kojih se utvrđuje visina naknade u zavisnosti od pogodnosti koje određeno zemljište pruža korisniku: obima i stepena izgrađenosti i uređenosti i položaja zemljišta u naselju, opremljenosti zemljišta komunalnim građevinama i instalacijama, saobraćajne povezanosti, vrste i kapaciteta objekata za svakodnevno i periodično snabdijevanje, stepena pokrivenosti naselja objektima za zdravstvo, obrazovanje i kulturu i prirodnih uslova korištenja zemljišta.

Mjerilima na osnovu kojih se utvrđuje visina naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta može se to zemljište kategorisati različito, prema pogodnostima koje pruža i s obzirom na položaj u naseljenom mjestu i određenu namjenu korištenja (za stanovanje, za proizvodnju ili drugu privrednu djelatnost i kuće u kojima vlasnici stalno ne stanuju, nego ih povremeno koriste za odmor).

Odlukom iz stava 1. ovog člana određuju se i način i rokovi plaćanja naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta.

Rješenje o određivanju naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta donosi opštinski organ uprave nadležan za komunalne poslove, odnosno organizacija koju je opštinsko vijeće ovlastilo za obavljanje tih poslova.

U slučaju neplaćanja naknada za korištenje građevinskog zemljišta, svoja potraživanja opština ostvaruje u postupku pred nadležnim sudom.

Član 74.

Naknada za korištenje gradskog građevinskog zemljišta, određuje se u skladu sa odlukom iz člana 73. ovog zakona, prema jedinici površine zemljišta (m²), odnosno prema jedinici izgrađene korisne površine u iznosu od 0,01 %.

Član 75.

Obaveznici naknade iz prethodnog člana su vlasnici ili nosioci prava raspolaganja na stambenom, poslovnom ili sličnom prostoru, odnosno fizička i druga pravna lica koja su korisnici gradskog građevinskog zemljišta.

Obaveznik naknade utvrđuje se na osnovu podataka iz urbanističke ili građevinske dokumentacije, katastra nekretnina odnosno zemljišnih knjiga ili uviđaja na licu mjesta.

Vlasnik stana, odnosno nosilac stanarskog prava, kao i zakupac poslovnih prostorija ili neizgrađenog gradskog građevinskog zemljišta, dužan je da obavezniku iz stava 1. ovog člana, naknadi iznos naknade, koji nije sadržan u stanarini, odnosno zakupnini.

6. Sudska praksa Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

U predmetu broj **U 5/98 II**, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, na osnovu člana VI/3.(a) Ustava Bosne i Hercegovine, te članova 35.,37.,54.,57.,58.,59. i 71. Poslovnika Ustavnog suda Bosne i Hercegovine donio je Djelimičnu Odluku broj U 5/98 II, od 18. i 19.02.2000. godine, u kojoj se između ostalog navodi:

29. Različiti pravni sistemi entiteta, sa različitim oblicima imovine ili propisima imovinskog prava, zaista mogu stvoriti prepreku za slobodu kretanja roba i kapitala koja je garantovana članom 1/4. Ustava BiH. Štaviše, Ustavom garantovano pravo na privatnu imovinu, kao institucionalni garant u cijeloj Bosni i Hercegovini, zahtijeva okvirno zakonodavstvo na nivou države Bosne i Hercegovine radi specifikacije standarda koji su neophodni da bi se ispunile prethodno elaborirane pozitivne obaveze Ustava. Takvo okvirno zakonodavstvo bi, dakle, trebalo odrediti bar razne oblike imovine, nosioce tih prava, te opšte principe za njihovo izvršavanje u smislu imovinskog prava koje obično predstavlja element zakonika građanskog prava u demokratskim društvima.

U predmetu broj **AP 113/04**, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, rješavajući apelaciju S.M., na osnovu člana VI/3.(b) Ustava Bosne i Hercegovine, člana 59. stav 2. tačka 2. i člana 61. st. 1. i 3. Poslovnika Ustavnog suda Bosne i Hercegovine Novi prečišćeni tekst ("Službeni glasnik BiH", broj 2/04), donio je Odluku o dopustivosti i meritumu broj AP 113/04, od 18.03.2005. godine, u kojoj se između ostalog navodi:

22. U konkretnom slučaju, predmet apelacije je pravo korištenja dodijeljenog gradskog građevinskog zemljišta radi građenja, koje predstavlja pravo sa ekonomskom vrijednošću i može se smatrati apelantčinom «imovinom» u smislu člana 1. Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju, te Ustavni sud smatra da je član 1. Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju primjenjiv u ovom slučaju.

23. Iako se apelantica nije konkretno pozvala na neki od principa sadržanih u članu 1. Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju, Ustavni sud smatra da se u konkretnom slučaju radi o miješanju u pravo na mirno uživanje imovine, kojim je apelantica lišena ranije stečenog prava.

24. Za Ustavni sud ostaje da utvrdi: a) je li miješanje predviđeno zakonom, b) služi li zakonitom cilju u javnom interesu i c) je li miješanje proporcionalno cilju, tj. uspostavlja li pravičnu ravnotežu između apelantčinog prava i opšteg javnog interesa.

U predmetu broj **AP 559/04**, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, rješavajući apelaciju Fehima Pejdhaha na osnovu člana VI/3.(b) Ustava Bosne i Hercegovine, i člana 59. stav 2. alineja 2. i člana 61. st. 1. i 3. Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 60/05), donio je Odluku o meritumu broj AP 559/04, od 02.12.2005. godine, u kojoj se između ostalog navodi:

32. Član 1. Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju obuhvata tri različita pravila. Prvo pravilo, koje je izraženo u prvoj rečenici prvog stava i koje je opšte prirode, izražava princip mirnog uživanja imovine. Drugo pravilo, u drugoj rečenici istog stava, odnosi se na lišavanje imovine i podvrgava ga izvjesnim uslovima. Treće pravilo, sadržano u stavu dva ovog člana, dopušta da države potpisnice imaju pravo, između ostalog, da kontroliraju korištenje imovine u skladu sa opštim interesom. Ova tri pravila nisu različita, u smislu da nisu povezana: drugo i treće pravilo se odnose na pojedine slučajeve miješanja u pravo na mirno uživanje imovine i treba da budu tumačena u okviru opšteg principa izraženog u prvom pravilu.

33. Prilikom ispitivanja da li je došlo do povrede prava na imovinu, treba da se daju odgovori na pitanja kako slijedi: a) da li se radi o imovini koja spada pod zaštitu člana 1. Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju, b) da li je bilo miješanja u imovinu, d) u sklopu kojeg od navedena tri pravila miješanje može biti razmatrano, d) da li miješanje slijedi legitimne ciljeve u javnom ili opštem

interesu, e) da li je miješanje proporcionalno, tj. da li postoji fer balans između zahtjeva za opšti interes zajednice i zahtjeva za zaštitu individualnih osnovnih prava i f) da li je miješanje u skladu sa principom pravne sigurnosti ili zakonitosti (vidi presudu Evropskog suda za ljudska prava, Latardis protiv Grčke, od 25. marta 1999. godine).

36. Dalje, Ustavni sud treba da ispita da li je izvršeno miješanje proporcionalno, odnosno da li postoji fer balans između zahtjeva za opšti interes zajednice i zahtjeva za zaštitu individualnih prava. S tim u vezi, Ustavni sud naglašava djelovanje i princip *Drittwirkung* efekta na području zaštite ljudskih prava, konkretno u vezi sa pravom na imovinu, gdje države potpisnice Evropske konvencije imaju obavezu i odgovornost za uspostavljanje preventivnih mjera i mehanizama kojima se štiti pravo pojedinca na mirno uživanje imovine, te se pruža zaštita od miješanja i lišavanja imovine bez obzira na to od koga to dolazilo (od službenih lica državnih organa ili od privatnih pojedinaca). Naime, države potpisnice Evropske konvencije, prema članu 1. Evropske konvencije, imaju obavezu osigurati svakome unutar svoje jurisdikcije prava i slobode definirane Konvencijom, što uzevši zajedno sa pravom na imovinu iz člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, znači da privatni pojedinac treba biti zaštićen od miješanja i lišavanja svoje imovine od drugog pojedinca.

U predmetu broj **AP 98/03**, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, rješavajući apelaciju I.Š., iz Brčkog, na osnovu člana VI/3.(b) Ustava Bosne i Hercegovine, člana 59. stav 2. tačka 2., člana 61. st. 1. i 2. i člana 64. stav 3. Poslovnika Ustavnog suda Bosne i Hercegovine – Novi prečišćeni tekst ("Službeni glasnik BiH", broj 2/04), donio je Odluku broj AP 98/03, od 27.10.2004. godine, u kojoj se između ostalog navodi:

32. Ustavni sud podsjeća da postoji diskriminacija ako rezultira različitim tretmanom pojedinaca u sličnim situacijama i ako taj tretman nema objektivnog ili razumnog opravdanja. Da bi bio opravdan, tretman mora težiti zakonitom cilju, te mora postojati razuman odnos proporcionalnosti između korištenih sredstava i cilja koji treba ostvariti. (Evropski sud za ljudska prava, *Marckx* protiv Belgije, stav 33). Stoga je potrebno ustanoviti je li se prema apelantu postupalo drukčije nego prema drugima u istim ili sličnim situacijama. Svako različito postupanje se ima smatrati diskriminacijskim ako nema razumno i objektivno opravdanje, tj. ako ne stremi legitimnom cilju ili ako nema razumnog odnosa proporcionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi ostvariti (vidi odluke u predmetima *Doma za ljudska prava* br. CH/97/67, *Zahirović*, Odluka o prihvatljivosti i meritumu od 10. januara 1999., tačka 120., odluke januar - juli 1999.; CH/9750, *Rajić*, Odluka o prihvatljivosti i meritumu od 3. aprila 2000., tačka 53., odluke januar - juni 2000.; CH/98/1309 i drugi, *Kajtaž* i drugi; Odluka o prihvatljivosti i meritumu od 4. septembra 2001., tačka 154.).

7. Sudska praksa Ustavnog suda Republike Srpske

Ustavni sud Republike Srpske donio je Odluku broj: **U-16/08**, od 18.03.2011. godine, kojom je utvrdio da čl. 30. i 32. Zakona o građevinskom zemljištu Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 112/06) nisu u saglasnosti sa Ustavom Republike Srpske, a u kojoj Odluci se između ostalog navodi:

"Imajući u vidu razloge osporavanja navedenih odredbi Zakona o građevinskom zemljištu Republike Srpske, Sud je imao u vidu i Zakon o osnovnim svojinsko pravnim odnosima ("Službeni list SFRJ", broj 6/80), koji se, u vrijeme donošenja osporenog zakona, u Republici Srpskoj primjenjivao na osnovu člana 12. Ustavnog zakona za provođenje Ustava Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 21/92), i koji je u članu 3. stav 1. propisivao sadržaj prava svojine i davao ovlaštenje vlasniku da stvar drži, da je koristi i da njome raspolaze u granicama određenim zakonom. Pored navedenog, Sud je imao u vidu i da je nakon podnošenja inicijative donesen Zakon o stvarnim pravima ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 124/08), kojim je u članu 17. stav 1. na identičan način propisan sadržaj svojine. Ovaj zakon, koji je stupio na snagu 4. januara 2009. godine, a primjenjuje se od 1. januara 2010. godine, uređuje na drugačiji način sticanje, korištenje, zaštitu i prestanak prava svojine te utvrđuje jednu vrstu prava svojine bez obzira o kojem se nosiocu prava svojine radi. Saglasno tome, odredbom stava 3. člana 355. Zakona naloženo je zakonodavcu da u roku od tri mjeseca od dana početka primjene navedenog zakona, tj. do 1. aprila 2010. godine, usaglasi propise o građevinskom zemljištu.

Ocjenjujući ustavnost čl. 30. i 32. Zakona o građevinskom zemljištu Republike Srpske, Sud je ocijenio da osporene odredbe nisu u saglasnosti sa Ustavom Republike Srpske. Naime, Sud je imao u vidu da pojam korištenja zemljišta nije samostalno pravo koje predstavlja specijalni pravni režim na zemljištu, već samo jedan od elemenata prava svojine, i ne može biti uslov za nastanak obaveze plaćanja sporne naknade. Imajući u vidu da pravo svojine obuhvata pravo posjedovanja, pravo korištenja i pravo raspolaganja na stvari, Sud je ocijenio da jedinstven režim prava vlasništva na objektu i zemljištu pod njim i na onom koje služi za redovnu upotrebu tog objekta isključuje obavezu plaćanja naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta. Saglasno navedenom, Sud je ocijenio da se obaveza plaćanja naknade za trajno korištenje izgrađenog i neizgrađenog gradskog građevinskog zemljišta (trajna renta) za sva fizička i pravna lica, bez obzira na to da li se radi o zemljištu u državnom ili privatnom vlasništvu, prema članu 59. stav 2. Ustava Republike Srpske, u vezi sa članom 60. stav 1. Ustav, nije mogla utvrditi i za privatne vlasnike zemljišta, te da osporenim odredbama zakonodavac to pravo ograničava."

8. Činjenično stanje i stav Ustavnog suda Federacije

Nakon uvida u podneseni zahtjev, relevantno pravo, navedenu sudsku praksu i druge dokaze koji su relevantni za odlučenje u ovom ustavno-sudskom predmetu, Ustavni sud Federacije utvrdio je sljedeće:

Podnosilac zahtjeva je u skladu sa članom IV.C.3.10.(2) a) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, lice ovlašteno za podnošenje ovog zahtjeva za ocjenu ustavnosti. Podnosilac zahtjeva zatražio je ocjenu ustavnosti odredaba Zakona o građevinskom zemljištu, i to: člana 63. stav 1. u dijelu koji glasi: "i naknada za korištenje gradskog građevinskog zemljišta", člana 63. stav 2. u dijelu koji glasi: "i naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta", člana 63. stav 3. u dijelu koji glasi: "i naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta (rente)", te čl. 73., 74. i 75. Zakona. Osporene odredbe Zakona uvode i regulišu naknadu za korištenje gradskog građevinskog zemljišta, koju Zakon u čl. 63. stav 3. definiše i kao rentu, a koju svojom odlukom utvrđuje opštinsko vijeće i određuje osnove i mjerila na osnovu kojih se utvrđuje visina naknade u zavisnosti od pogodnosti koje određeno zemljište pruža korisniku: obima i stepena izgrađenosti i uređenosti i položaja zemljišta u naselju, opremljenosti zemljišta komunalnim građevinama i instalacijama, saobraćajne povezanosti, vrste i kapaciteta objekata za svakodnevno i periodično snabdijevanje, stepena pokrivenosti naselja objektima za zdravstvo, obrazovanje i kulturu i prirodnih uslova korištenja zemljišta. Osporene odredbe Zakona podnosilac zahtjeva smatra suprotnim odredbama Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, i to: člana II.A.2.(1) k) (*pravo na imovinu*), člana II.A.2.(1) c) (*pravo na jednakost pred zakonom*), a u vezi sa članom II.A.2.(1) d) (*pravo na zabranu svake diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, polu, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkim ili drugim uvjerenjima, nacionalnom ili socijalnom porijeklu*), te suprotnim odredbama člana 14. (*zabrana diskriminacije*) Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, u vezi sa članom 1. Protokola broj 1. (*zaštita imovine*) i članom 1. Protokola broj 12. (*opšta zabrana diskriminacije*) Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Evropska konvencija).

Parlament Federacije Bosne i Hercegovine na sjednici Predstavničkog doma od 05.01.2004. godine i na sjednici Doma naroda od 03.12.2003. godine donio je Zakon o građevinskom zemljištu Federacije Bosne i Hercegovine. Predmetnim Zakonom se uređuju uslovi i način sticanja prava na zemljištu u gradovima i naseljima gradskog karaktera i drugim područjima predviđenim za stambenu i drugu kompleksnu izgradnju, vrijeme prestanka tih prava, način korištenja i upravljanja, kao i naknade za korištenje ovog zemljišta. Gradskim građevinskim zemljištem u smislu navedenog Zakona smatra se izgrađeno i neizgrađeno zemljište u gradovima i naseljima gradskog karaktera, koje je planovima za prostorno uređenje i urbanističkim planovima namijenjeno za izgradnju objekata. Izgradnja gradova i naselja gradskog karaktera na gradskom građevinskom zemljištu i ostalom građevinskom zemljištu obavlja se u skladu sa prostornim planom i smatra se opštim interesom. Gradsko građevinsko zemljište može biti u državnom i privatnom vlasništvu.

Članom 62. Zakona propisuju su naknade koje se odnose na gradsko građevinsko zemljište, gdje se određuje: "*Fizičko i pravno lice kome je dodijeljeno gradsko građevinsko zemljište na korištenje radi građenja, dužno je platiti naknadu za dodijeljeno zemljište i naknadu za troškove uređenja tog zemljišta.*" Dalje se navodi, da se iznos naknade za dodijeljeno gradsko građevinsko zemljište utvrđuje rješenjem o dodjeli tog zemljišta, a iznos naknade za uređenje gradskog građevinskog zemljišta utvrđuje se rješenjem o urbanističkoj saglasnosti. Iz navedene odredbe proizilazi da se radi o dvije vrste naknade: naknada za dodijeljeno zemljište i naknada za troškove uređenja tog zemljišta, koje se plaćaju: prva, prilikom izdavanje rješenja o dodjeli zemljišta, a druga, prilikom dobijanja urbanističke saglasnosti. Članom 63. Zakon uvodi tri vrste obaveznih naknada koje se plaćaju za gradsko građevinsko zemljište, i to: a) naknada za dodijeljeno gradsko građevinsko zemljište, b) naknada za uređenje gradskog građevinskog zemljišta i c) naknada za korištenje gradskog građevinskog zemljišta, koje naknade se utvrđuju prema osnovama i mjerilima propisanim Zakonom i odlukom opštinskog vijeća. Dalje istim članom reguliše se da osnovi i mjerila za određivanje visine naknade za dodijeljeno gradsko građevinsko zemljište na korištenje, naknade za uređenje gradskog građevinskog zemljišta i naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta moraju biti razgraničeni i međusobno usklađeni, te da se sredstva koja se ostvaruju iz navedenih naknada koriste za troškove naknade ranijim vlasnicima, za troškove uređenja zemljišta i troškove izrade prostorno-planske dokumentacije. U osporenom članu 73. Zakona regulisana je sporna naknada za korištenje gradskog građevinskog zemljišta koju Zakon označava kao rentu, i u kojem je propisano da se odlukom opštinskog vijeća kojom se uvodi obaveza plaćanja naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta (renta) određuju osnovi i mjerila na osnovu kojih se utvrđuje visina naknade u zavisnosti od pogodnosti koje određeno zemljište pruža korisniku: obima i stepena izgrađenosti i uređenosti i položaja zemljišta u naselju, opremljenosti zemljišta komunalnim građevinama i instalacijama, saobraćajne povezanosti, vrste i kapaciteta objekata za svakodnevno i periodično snabdijevanje, stepena pokrivenosti naselja objektima za zdravstvo, obrazovanje i kulturu i prirodnih uslova korištenja zemljišta. Mjerilima na osnovu kojih se utvrđuje visina naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta može se to zemljište kategorisati različito, prema pogodnostima koje pruža i s obzirom na položaj u naseljenom mjestu i određenu namjenu korištenja (za stanovanje, za proizvodnju ili drugu privrednu djelatnost i kuće u kojima vlasnici stalno ne stanuju, nego ih povremeno koriste za odmor). Navedenom odlukom opštinskog vijeća određuju se i način i rokovi plaćanja naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta. Rješenje o

određivanju naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta donosi opštinski organ uprave nadležan za komunalne poslove, odnosno organizacija koju je opštinsko vijeće ovlastilo za obavljanje tih poslova. Osporenim članom 74. je regulisan način određivanja naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta. Osporenim članom 75. Zakona je propisano ko su obaveznici predmetne naknade: "*vlasnici ili nosioci prava raspolaganja na stambenom, poslovnom ili sličnom prostoru, odnosno fizička i druga pravna lica koja su korisnici gradskog građevinskog zemljišta*".

U vrijeme donošenja Zakona o građevinskom zemljištu na snazi u Federaciji Bosne i Hercegovine je bio Zakon o vlasničko-pravnim odnosima ("Službene novine Federacije BiH", broj 6/98). U međuvremenu, od donošenja osporenog zakona došlo je do promjene pravnog režima na nekretninama, odnosno do transformacije vlasničko-pravnih odnosa u Federaciji Bosne i Hercegovine i pretvorbe društvenog vlasništva (prava korištenja, upravljanja ili raspolaganja) u privatno vlasništvo, tj. u pravo vlasništva, a koja pravna reforma se ogleda u donošenju Zakona o stvarnim pravima. Navedenim zakonom uređuje se sticanje, korištenje, raspolaganje, zaštita i prestanak prava vlasništva i drugih stvarnih prava i posjeda, a kao stvarna prava se navode: pravo vlasništva, pravo građenja, založno pravo, zemljišni dug, pravo stvarne i lične služnosti i pravo stvarnog tereta. Članom 2. Zakona o stvarnim pravima regulisani su uslovi ograničenja stvarnih prava, odnosno da se pravo vlasništva i druga stvarna prava mogu protiv vlasnikove volje oduzeti ili ograničiti samo u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom u skladu sa principima međunarodnog prava. Zakonom se, u javnom interesu, a naročito radi zaštite prirodnih bogatstava, okoline, zdravlja ljudi, kulturno-historijske baštine i sl., može ograničiti ili posebno urediti način korištenja i raspolaganja određenim stvarima. Istim zakonom je i definisan i sadržaj prava vlasništva, koje vlasniku daje ovlaštenje da slobodno i po svojoj volji stvar posjeduje, koristi i da s njome raspolaže, a svakoga od toga prava isključuje u granicama određenim zakonom. Navedenim zakonom se uspostavlja i princip *superficies solo cedit*, odnosno princip pravnog jedinstva nekretnine, odnosno pravnog jedinstva zemljišta i zgrade ako posebnim zakonom već nije uspostavljeno. Također, zakonom je određeno da će se propisi o građevinskom zemljištu usaglasiti sa odredbama ovog zakona u roku od tri mjeseca od dana početka primjene ovog Zakona. U ovom segmentu očigledno je da Zakon o građevinskom zemljištu nije pretrpio izmjene u smislu usklađivanja istog sa Zakonom o stvarnim pravima.

U ovom ustavno-sudskom predmetu, Ustavni sud Federacije je proveo test opravdanosti miješanja u pravo na imovinu u kontekstu opšteg pravnog akta, konkretno Zakona o građevinskom zemljištu. Opšte pravilo koje je utvrđeno u jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava je da bi miješanje u pravo na imovinu bilo opravdano isto mora zadovoljiti određene kumulativno postavljene uslove, prije svega a) vladavine prava i zakonitosti, b) legitimnog cilja u opštem ili javnom interesu, c) pravedne ravnoteže između javnog interesa zajednice i zaštite imovinskih prava. Prije svega, potrebno je utvrditi da li se radi o imovini u smislu odredbe člana 1. Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju, ukoliko se radi o imovini da li postoji miješanje u pravo na imovinu, o kojem obliku miješanja u pravo na imovinu se radi, da li je to miješanje provedeno u skladu sa principima vladavine prava i zakonitosti, da li je to miješanje imalo legitiman cilj u opštem ili javnom interesu, da li postoji ravnoteža, odnosno odnos adekvatnosti i proporcionalnosti između javnog interesa i zaštite prava na imovinu.

U ovom konkretnom slučaju evidentno je postojanje imovine u smislu člana 1. Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju, jer se naknada za korištenje gradskog građevinskog zemljišta (renta) plaća za korištenje gradskog građevinskog zemljišta koje je u privatnom i u državnom vlasništvu. Naime, obaveznici plaćanja sporne naknade su vlasnici i korisnici gradskog građevinskog zemljišta. Notorna je činjenica da je pravo vlasništva jedno od osnovnih imovinskih prava i osnovni svojinsko-pravni institut. Pravo vlasništva kao imovinsko pravo obuhvata ovlaštenje njegovog nosioca da slobodno i po svojoj volji stvar posjeduje koristi i da sa njome raspolaže, a svakoga od toga prava isključuje u granicama određenim zakonom. Također, pravo korištenja na gradskom građevinskom zemljištu (kao relikv ranijeg režima vlasničko-pravnih odnosa), predstavlja pravo sa ekonomskom vrijednošću i u tom smislu može se smatrati "imovinom" u smislu člana 1. Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju. U kontekstu transformacije vlasničko-pravnih odnosa i Zakona o stvarnim pravim, a kako je to i naprijed navedeno, pravo korištenja se ne može posmatrati kao poseban pravni režim na zemljištu, niti se isto može smatrati posebnim stvarnim pravom, već samo kao jedan od elemenata prava vlasništva, odnosno kao jedno od vlasničko - pravnih ovlaštenja, te kao takvo ne bi se moglo smatrati osnovom za nastanak obaveze plaćanja sporne naknade.

Nadalje, analizirajući osporene odredbe Zakona u smislu člana 1. Protokola broj 1. Evropske konvencije, Ustavni sud Federacije je zaključio, da se radi o jednom od oblika ograničavanja prava vlasništva, odnosno samim tim i miješanja države u pravo na imovinu, koje se ogleda u nadziranju, odnosno kontroli korištenja imovine propisivanjem naknade za korištenje gradskog građevinskog zemljišta (rente) kako na gradskom građevinskom zemljištu u privatnom vlasništvu, tako i na gradskom građevinskom zemljištu u državnom vlasništvu.

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine garantuje pravo na imovinu, kao jedan od ustavno-pravnih principa, dok član 1. Protokola broj 1. Evropske konvencije propisuje da svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje imovine, te da je miješanje u pravo na imovinu dozvoljeno samo u javnom interesu, i pod uslovima predviđenim u zakonu i opštim principima međunarodnog prava. U ovom predmetu činjenica je da je naknada za korištenje gradskog građevinskog zemljišta (renta) propisana Zakonom o građevinskom zemljištu koji je svima dostupan i objavljen u "Službenim novinama Federacije BiH". Zakonodavac je propisao naknadu za korištenje gradskog građevinskog zemljišta, koju označava kao rentu, te ostavio pravo

jedinicama lokalne samouprave da istu određuju i utvrđuju osnove i mjerila za naplaćivanje nakande, što su iste i učinile donošenjem odluka o građevinskom zemljištu kao provedbenim aktima predmetnog zakona. Iz dokaza u spisu slijedi da su jedinice lokalne samouprave na različit način definisale pojam "rente" kao i kriterije i visinu naknade, čime je, čini se, uspostavljen sa ustavnog aspekta prava na jednakost pred zakonom, različit tretman fizičkih i pravnih lica, obzirom na mjesto izgradnje objekta.

Konačno, Ustavni sud Federacije je ispitao da li je izvršeno miješanje proporcionalno, odnosno da li postoji fer balans između javnog interesa i zaštite prava na imovinu. Ustavni sud Federacije je zauzeo stav da u ovom ustavno-sudskom predmetu zakonodavac ni u jednom trenutku nije dokazao postojanje opravdanog i legitimnog cilja za propisivanje sporne naknade. Naime, ograničavanje stvarnih prava, u ovom kontekstu prava vlasništva moguće je samo u javnom interesu i pod uslovima predviđenim u zakonu u skladu sa principima međunarodnog prava. Konkretno u članu 2. stav 2. Zakona o stvarnim pravima decidno se navodi da se zakonom, u javnom interesu, a naročito radi "*zaštite prirodnih bogatstava, okoline, zdravlja ljudi, kulturno – historijske baštine i sl.*", može ograničiti ili posebno urediti način korištenja i raspolaganja određenim stvarima. Ustavni sud Federacije je stajališta da propisivanje sporne naknade, nije opravdano i nije u javnom interesu, pogotovo imajući u vidu činjenicu da fizička i pravna lica prilikom dodjele gradskog građevinskog zemljišta plaćaju naknadu za dodjelu gradskog građevinskog zemljišta, nakon toga plaćaju naknade jedinicama lokalne samouprave prilikom izdavanja urbanističke saglasnosti, građevinske dozvole i upotrebne dozvole, te plaćaju različite vrste komunalnih naknada. Pri tome treba uzeti u obzir i činjenicu, da i pored plaćanja svih naprijed navedenih naknada, prilikom prometa nekretnina, u ovom slučaju gradskog građevinskog zemljišta, propisana je i zakonska obaveza plaćanja poreza na promet, čija visina prvenstveno zavisi od vrijednosti samog gradskog građevinskog zemljišta. Imajući u vidu sve naprijed navedeno Ustavni sud Federacije je zaključio da konkretno ograničavanje, odnosno miješanje u pravo na imovinu propisivanjem sporne naknade kao rente koja se naplaćuje doživotno narušava ravnotežu i fer balans između javnog interesa i zaštite prava na imovinu, i samim tim zaključuje da miješanje u pravo na imovinu nije poduzeto sa legitimnim ciljem u javnom ili opštem interesu.

Države potpisnice Evropske konvencije, prema članu 1. Evropske konvencije, imaju obavezu osigurati svakome unutar svoje jurisdikcije prava i slobode definisane Konvencijom, što uzevši zajedno sa pravom na imovinu iz člana 1. Protokola broj 1. uz Evropsku konvenciju, znači da svaki pojedinac ima pravo na mirno uživanje svoje imovine i treba biti zaštićen od miješanja i lišavanja svoje imovine bez obzira na to od koga to dolazilo (od drugih pojedinaca ili od državnih organa).

Također, ponavljamo, iz dokaza u spisu, Ustavni sud Federacije je utvrdio da je u pojedinim jedinicama lokalne samouprave došlo do različitog tumačenja ove naknade/rente, tako da su pojedine opštine istu propisivale i naplaćivale na različite načine, dok su je pojedine opštine potpuno isključile, što bi u konačnici moglo dovesti do nejednakog tretmana građana Federacije Bosne i Hercegovine pred zakonom. Međutim, Ustavni sud Federacije je zauzeo stajalište da se ne treba upuštati u detaljno razmatranje naprijed navedenih činjenica u ovom ustavno-sudskom predmetu, jer je već utvrdio da osporene odredbe Zakona generišu povredu ustavom zagaranovanog prava na imovinu.

Imajući u vidu sve izneseno, Ustavni sud Federacije odlučio je kao u izreci ove presude.

Ovu presudu Ustavni sud Federacije donio je jednoglasno u sastavu: Aleksandra Martinović, predsjednica Suda, Vesna Budimir, Mirjana Čučković, dr. sc. Šahbaz Džihanović, prof. dr. Edin Muminović i dr. sc. Kata Senjak, sudije Suda.

Broj U-64/17
23. oktobra 2018. godine
Sarajevo

Predsjednica
Ustavnog suda Federacije
Bosne i Hercegovine
Aleksandra Martinović, s. r.

Hvala što ste naš pretplatnik. Koristite pogodnosti koje dobijate pretplatom.

O nama

Javno preduzeće Novinsko-
izdavačka organizacija
SLUŽBENI LIST BOSNE I
HERCEGOVINE. Sva prava
pridržana. 2014

Adresa

Džemala Bijedića 39/III
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
Email: sllist@sllist.ba
(mailto:sllist@sllist.ba)

Kontakti

Centrala

Tel: 033/722-030

Email (mailto:info@sllist.ba)

Uredništvo

Tel: 033/722-038

Email

(mailto:urednistvo@sllist.ba)

Pravna služba

Tel: 033/722-051

Email (mailto:info@sllist.ba)

Računovodstvo

Tel: 033/722-045, Fax:

033/722-046

Email

(mailto:racunovodstvo@sllist.ba)

Pretplata

Tel: 033/722-054

Email

(mailto:pretplata@sllist.ba)

Ekspedit

Tel: 033/722-041

Email (mailto:info@sllist.ba)

Prodaja

Tel: 033/722-079

Email (mailto:info@sllist.ba)

Oglasni odjel

Tel: 033/722-049 i

033/722-050, Fax:

033/722-074

Email

(mailto:oglasi@sllist.ba)

Tehnički sekretar

Tel: 033/722-061, Fax:

033/722-064

Ured direktora

Tel: 033/722-061

Komercijala

Tel: 033/722-042

